

ASYA DEVLETLERİ

Devletin Adı	Başşehir	Yüzölçümü (km ²)	Nüfusu (1989 tahmini)	Müslüman Oranı (%)
Afganistan	Kâbil	652.225	14.825.000	99
Bahreyn	Manama	691	489.000	95
Bengladeş	Dakka	143.998	110.290.000	86.6
Bhotan	Thimbu	47.000	1.408.000	5.2
Birleşik Arap Emirlikleri	Ebüzabî	77.700	1.827.000	80
Bruneý	Bender			
	Seri Begavan	5.765	232.000	68.6
Burma	Rangon	676.577	251.000	7.2
Çin Halk Cumhuriyeti	Pekin	9.572.900	1.104.275.000	1.5
Endonezya	Cakarta	1.919.443	177.046.000	84.7
Filipinler	Manila	300.000	59.906.000	6.8
Filistin Devleti	Kudüs	26.421	4.000.000	87
Güney Kore	Seul	99.091	42.380.000	1'den az
Hindistan	Yeni Delhi	3.166.414	835.812.000	12.1
Hong Kong	Victoria	10.372	5.754.000	1'den az
Irak	Bağdat	438.317	17.215.000	95
İran	Tahran	1.643.958	54.333.000	98
İsrail	Tel Aviv	20.700	4.563.000	12
Japonya	Tokyo	377.801	123.120.000	1'den az
Kamboçya	Phnom Penh	181.035	8.055.000	4.4
Katar	Doha	11.437	427.000	90.3
Kıbrıs Rum Kesimi	Lefkoşe	5.896	563.000	-----
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	Lefkoşe	3.355	170.000	99
Kuzey Kore	Pyonngyang	122.400	22.418.000	1'den az
Küveyt	Küveyt	17.818	2.048.000	95
Laos	Vientiane	236.800	3.936.000	1.1
Lübnan	Beyrut	10.230	2.897.000	60
Maldivler	Male	298	209.000	100
Malezya	Kuala Lumpur	330.434	17.421.000	50.7
Moğolistan	Wan Batur	1.565.000	2.096.000	8.9
Nepal	Katmandu	147.181	18.452.000	3
Pakistan	İslamâbâd	796.095	118.820.000	97
Singapur	Singapur	618	2.674.000	16.3
Sovyetler Birliği'nin Asya Kısmı (Orta Asya, Sibirya, Uzakdoğu ve Kafkaslar)	Moskova (yaklaşık)	17.000.000	95.000.000	45 (tahmini)
Sri Lanka	Colombo	65.610	16.842.000	7.7
Suriye	Şam	185.180	11.719.000	87
Suudi Arabistan	Riyad	2.240.000	13.592.000	100
Tayland	Bangkok	513.155	55.258.000	5.6
Tayvan	Taipei	36.000	20.024.000	1'den az
Türkiye	Ankara	779.452	(1990) 56.969.109	98
Uman	Maskat	300.000	1.422.000	98
Ürdün	Amman	89.206	3.059.000	90.5
Vietnam	Hanoi	331.653	64.747.000	1'den az
Yemen Cumhuriyeti	San'a	531.870	13.240.000	100

KAYNAKLAR :

A Map of the Muslims in the World (Ed. by. Raymond Delval), Leiden 1984, s. 9-15; Paul Balta, *L'Islam dans le Monde*, Paris 1986, s. 344-350; *The Far East and Australasia 1988*, London 1987; *The Middle East and North Africa 1988*, London 1987; M. Ali Kettani, *Muslim Minorities in the World Today*, London 1986, s. 54-106; "L'Islam dans le Monde", *Tribune immigrée*, numero 21, Dec. 1986-Jan. 1987, s. 54-57; *Ana Yıllık 1990*, İstanbul 1990, s. 536-551.

Not: Tabloda gösterilen "müslümanların oranı" kısmı, yukarıda belirtilen kaynaklardaki bilgilerin ortalamaları alınarak elde edildiğinden yaklaşık bir değer ifade eder.

7. Dil. Yapılan istatistiklerden yeryüzünde 2796 dil konuşulduğu anlaşılmış ve bu diller yirmi altı ana grupta toplanmıştır. Bu gruplardan Altay, Çin-Tibet, Güneydoğu Asya (Austroasya), Malezya - Polinezya (Austronezya), Dravadi, Kafkas, Hint - Avrupa ve Sâmî - Hâmî gibi büyük dil aileleri Asya'nın yedi bölgesinde konuşulmaktadır. Bu bölgeler Ön Asya, Arap yarımadası, Güneybatı Asya, Güney Asya, Güneydoğu Asya, Doğu As-

ya ve Orta Asya'dır. Bu dillerden başka bugün ölü diller sınıfında yer alan eski Anadolu ve eski Mezopotamya dilleri de Asya dilleri içerisinde gösterilebilir.

1. **Altay Dilleri.** Altay dil grubunun teşekküllü bir teoriye dayanmakta olup bu teorinin hem taraftarları hem de muarızları vardır. Batı'da Ramstedt, P. Aalto, N. Poppe gibi tanınmış temsilcileri bulunan bu teorinin destekleyicilerine göre Altay ailesi "ortak Altay dili"nden türe-

miştir ve Türkçe, Moğolca, Mançu-Tunguzca, Korece ve Japonca'dan meydana gelmektedir. Bu teori, söz konusu diller arasındaki ses denklilikleriyle morfolojik benzerliklere dayanmaktadır.

Türkçe. Türkçe'nin Asya'da konuşulan lehçe ve başlıca şiveleri şunlardır: 1. Türkiye Türkçesi, 2. Kazak Türkçesi, 3. Özbek Türkçesi, 4. Kırgız Türkçesi, 5. Türkmen Türkçesi, 6. Karakalpak Türkçesi, 7. Uygur Türkçesi, 8. Sarı Uygur ve Salur Türkçesi, 9. Azeri Türkçesi, 10. Dağıstan Türkçesi, 11. Kumuk Türkçesi, 12. Altay Türkçesi, 13. Hakas Türkçesi, 14. Tannu Tuva Türkçesi, 15. Tobol Türkçesi, 16. Doğu Sibirya Türk şiveleri, 17. Irak Türkçesi (Türkmencesi), 18. Suriye (Bayır-Bucak) Türkçesi, 19. Kâşgar Türkçesi (İran'da), 20. Hamse Türkmencesi (İran'da), 21. Halaç Türkçesi (İran'da), 22. Yâkut Türkçesi. Bu lehçelerin dışında birçok şive bulunmakta ve bunlar Türkçe'nin alt gruplarını meydana getirmektedir. Türk şivelerinin tasnifi meselesi içerisinde ele alınan bu konuya şimdiye kadar pek çok Türkolog temas etmiş, fakat XVI. yüzyıldan günümüze kadar yapılan çeşitli denemelerde bir birlik sağlanamamıştır. Bugün Asya'da Türk lehçe ve şivelerini konuşan insanların sayısı 100 milyon üzerindedir.

Moğolca. Moğolistan'da (1.5 milyon nüfus), Sovyetler Birliği'nde ve Çin'de konuşulan Moğolca; a) Batı (Kalmuk), b) Kuzey (Buryat), c) Doğu (Hailha), d) Güney (Çin Halk Cumhuriyeti'nde Çahar, Ordos vb.), e) Arkaik lehçeler (Afganistan Moğolcası, Mançurya'da Dahur, Çin Halk Cumhuriyeti'nde Monguor, Şera vb.) kollarına ayrılmaktadır.

Tunguzca. Bir bölümü Çin'de, bir bölümü Sibirya'da konuşulan Tunguzca Kuzey (Tunguz veya Evenki, Oroçon, Lamut Negidal vb.) ve Güney (Mançu, Gold, Oroç vb.) olmak üzere iki kola ayrılır. Mançuca XVI. yüzyılda bir alfabeye sahip olmuş ve bununla edebî eserler meydana getirilmiştir.

Korece. Türkçe'nin doğu komşularından olan Kore dili (Korece "Çosonmal"), bugün 40 milyona yakın kişi tarafından konuşulmaktadır.

Japonca. 103 milyon insanın konuştuğu Japon dilinin Japonca adı Nihongo'dur ve yazı dili bungo, konuşma dili de kōgo adı ile anılır. Başlıca lehçeleri Tōhōku, Kantō (Tōkyō), Kansai (Kyōtō), Shikoku, Kyushu, Kagoshima (Satsuma) ve Nagasaki'dir.

2. Çin-Tibet Dilleri. Türkçe'nin doğusunda yaşayan bu büyük dil ailesi Tibet-Burma ve Tay-Çin olmak üzere iki kola ayrılır. Tibet-Burma kolu; a) Tibet-Himalaya dilleri, b) Kuzey Assam dilleri, c) Orta ve Güney Assam dilleri, d) Arakan-Burma dilleri ve bunların alt kollarından oluşur. Tay-Çin kolu ise; a) Çin, b) Si-lo-mo, c) Karen, d) Tay dallarına ayrılır. Bunlardan en önemlisi olan Çince (Çince "Çnug guo hua") bugün en az 600 milyon kişi tarafından konuşulmaktadır ve Kuzey (Mandarin, Yüksek Çince veya Kvan-hva) ve Güney olmak üzere iki büyük lehçe grubuna ayrılır. Üç bölümden meydana gelen kuzey lehçesini konuşanların sayısı 350 milyon üzerindedir. Daha arkaik olan güney lehçeleri de dört ana kola ve bunların alt gruplarına ayrılır. Si-lo-mo dalındaki başlıca dil, güneybatı Çin'de ve kuzey Tayland'da konuşulan Lolo dilidir. Karen dalında Sgaw, Pwo, Taungthu ve Bghai; Tay dalında ise Tay, Lao, Lü ve Khün dilleri yer alır.

3. Güneydoğu Asya Dilleri. Avustroasya dilleri de denilen bu topluluk Vietnam, Kamboçya, Tayland'ın bazı bölgeleri, Malaya yarımadasının Malay aslından olmayan nüfusun yaşadığı bölgeleri, Doğu Hindistan'ın Çota - Nagpur ovasına kadar yayılan kısımları ile Nikobar adalarında konuşulur. Başlıca üç kola, bu kollar da çeşitli alt bölümlere ayrılır.

4. Malezya-Polinezya Dilleri. Bu dillerin konuşma alanı, Madagaskar adasından Pasifik Okyanusu'nun Güney Amerika'ya yakın bir noktasında bulunan ve Şili'ye ait olan Paskalya adasına kadar uzanır. Bu diller; a) Endonezya (sekiz ana kola ayrılır; en eskisi olan Cava dili 800 yıldan beri konuşulmaktadır), b) Melanezya ve Mikronezya (Yeni Gine'nin doğu ve güneydoğusundaki adalarda konuşulur), c) Polinezya (genellikle adalarda konuşulur) dilleri olmak üzere üçe ayrılır. Bunlara Okyanusya dilleri de denir.

5. Dravadi Dilleri. Hindistan yarımadasında eskiden beri yerli olarak konuşulan bu diller; a) Tamil - Kurukh (on alt bölüme ayrılır), b) Kui-Gondi (dört alt bölüme ayrılır), c) Telugu olmak üzere üç ana bölüme ayrılır.

6. Kafkas Dilleri. Kafkasya'da yerleşmiş bulunan kavimlerin konuştukları dillerdir. Güneyde, Kafkas dillerinin K'art'-vel topluluğunda; a) Gürcü, b) Mingrel, c) Laz, d) Svan dilleri konuşulur. Gürcüce'nin müslüman ağzına Acar adı verilir. Kuzeybatı Kafkas dillerinin bütününe Abhaz - Çerkez dilleri denir. Bunlar;

a) Adige (dağlı veya doğu Adigesi "Kabardi"; ova veya batı Adigesi "Çerkez"), b) İbıh, c) Abhaz olmak üzere üç ana kola ayrılır. Bu kolların da çeşitli alt bölümleri vardır. Çeçen-Lezgi kolu Kuzeydoğu Kafkas dili olup "Doğu" ve "Merkez" adı ile iki ana kola ayrılır. Bu ana kolların da pek çok alt bölümü bulunmaktadır.

7. Hint - Avrupa Dilleri. Fransızca Indoeuropean, Almanca Indogermanisch adı verilen bu büyük dil ailesinin on bir ana kolu vardır; a) Eski Anadolu, b) Hint - İran veya Ârî, c) Toharca, d) Ermenice, e) Thrak-Phryg-Makedon, f) Hellen, g) Illyr-Venet-Messap-Filist, h) Arnavutça, ı) İtali Öncesi, Ligur, Sikul, İtalo-Kelt, i) German, k) Balto - Slav. Bu dil ailesinin Asya'da konuşulan kolları Ârî (Hintçesi Arya, Farsçası Erân, İrân), Hint (pek çok bölümü ve bu bölümlerin alt sınıfları), Tohar ve Ermeni (Ermenice "Hayeren") dilleridir.

8. Sâmî - Hâmî Diller. En eski çağlardan beri konuşulan bu büyük dil ailesi bazı dilcilere göre Sâmî, eski Mısır ve Kiptî, Libya-Berber ve Kuş olmak üzere dört kola bölünmektedir. Sâmî kolu; a) Doğu (Akkadca, Asurca, Bâbilce), b) Batı; 1. Kuzey (Kenanca, Moabca, Fenikece, İbrânice; Eski Doğu Ârâmicesi, Süryânice, Yeni / Yaşayan Doğu Ârâmicesi; Eski Batı Ârâmicesi; Yeni / Yaşayan Batı Ârâmicesi), 2. Güney (Kuzey Arap lehçeleri: Lihyân, Dedân, Semûd, Safâ; Asil Arapça), c) Orta (Ugarit) olmak üzere üç ana kola ayrılır. Bu ana kolların da pek çok bölüm ve alt bölümleri bulunmaktadır.

9. Eski Mezopotamya Dilleri. Sumerce, Elamca, Kasca, Akkadca, Asurca, Bâbilce.

10. Eski Anadolu Dilleri. Hattice, Hurrice, Urartuca; Hititçe, Hiyeroglif Hititçesi, Luwice, Palâca, Lykçe, Lydce.

Asya Ülkelerinin Konuştukları Diller. Türkiye: Türkçe; Lübnan: Arapça; Suriye: Arapça, Türkçe; Ürdün: Arapça; İsraîl: Yeni İbrânice, Yidiş, Arapça; İran: Farsça ve lehçeleri, Türkçe (Âzerî Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Halaç Türkçesi ve küçük Türk şiveleri); Irak: Arapça, Türkmen Türkçesi, Kürtçe; Afganistan: Peştuca, Darî (Farsça'nın bir kolu), Özbek Türkçesi, Kırgız Türkçesi; Hindistan: Hintçe (Hintçe'nin 720 lehçesi); Pakistan: Urduca; Bengladeş: Bengalce, Hindû ve Tibet dilleri; Sri Lanka: Singçe (Sinhalez dili); Bhotan: Tibet dilleri; Nepal: Nepalce; Maldiv adaları: Maldivce; Suudi Arabistan, Kuzey-Güney Yemen, Küveyt, Uman,

Bahreyn: Arapça; Katar: Arapça, Farsça; Bruney: Malayca, Çince; Birmanya: Birmanca; Tayland: Tayca (Siyamca); Kamboçya: Khmerce, Vietnamca (Annamca); Vietnam: Vietnamca; Malezya: Malayca; Singapur: Çince, Malayca, Tamilce; Endonezya: Bahasa dili; Çin: Çince (Mandarin dilinin kuzey ağızı olan Putonghua ülkenin resmî dilidir, ancak çeşitli yörelerde Çince'nin pek çok lehçesi konuşulur), Uygur Türkçesi, Moğol lehçelerinin bazıları, Mançuca, Tayca, Tibetçe; Kore: Korece; Japonya: Japonca; Moğolistan: Moğolca, Kazak Türkçesi, Çince; Sovyetler Birliği: Rusça, Yâkut Türkçesi, Âzerî-Türkmen-Kazak-Kırgız-Karakalpak-Karacay / Balkar ve öteki Türk şiveleri, Ermenice, Gürcüce, Tacikçe.

BİBLİYOGRAFYA :

J. Klaproth, *Asia Polyglotta*, Paris 1823; F. Bechtel, *Die Hauptprobleme der indogermanischen Lautlehre seit Schleicher*, Göttingen 1892; F. N. Finck, *Die Klassifikation der Sprachen*, Marburg 1901; A. Meillet, *Introduction a l'étude comparative des langues indoeuropeennes*, Paris 1903; W. Jochelson, *Peoples of Asiatic Russia*, New York 1923; A. Dauzat, *La Géographie linguistique*, Paris 1944; G. J. Ramstedt, *Einführung in die altaische Sprachwissenschaft*, Helsinki 1952-66, III; A. S. Diamond, *The History and Origin of Language*, London 1959; A. Dilaçar, *Dil, Diller ve Dilçilik*, Ankara 1963, s. 73-104; a.mlf., *Türk Diline Genel Bir Bakış*, Ankara 1964; Ali M. Dinçol, *Eski Anadolu Dillerine Giriş*, İstanbul 1970, s. 11-17; R. Rahmeti Arat, "Türk Şivelerinin Tasnifi", *TM*, X (1953), s. 59-139.

TUNCER GÜLENSOY

II. TARİH

1. İslâm Öncesi Dönem. Asya adı Grek mitolojisinden alınmıştır. Eski Yunanlılar, denizler tanrısı Okeanos ile denizin bereketi Tethys'in kızlarından biri olan Asia'nın adını önce bereketli Hermos (Gediz) vadisine vermişler (Homeros, *İlyada*, 2. kitap, 459-461. mısralar), zamanla da bu adı bütün İyonya (Batı Anadolu'nun Gediz ve Büyük Menderes nehirleri arasındaki sahil kesimi) için kullanmışlardır. Daha sonraları ise Romalılar İyonya dahil Lidya topraklarına (bugünkü Manisa, Uşak ve Kütahya'nın güney kısımları) Asius, Anadolu yarımadasının tamamına **Asia Minor** (Küçük Asya) ve bildikleri kadariyle kıtanın tamamına da **Asia Major** (Büyük Asya) demişlerdir (bk. Gaffiot, s. 171). Ancak Asia kelimesinin Grekçe'de bir anlam taşımaması ve Yunanlılar'dan çok önce, çivi yazılı Hitit tabletlerinde biraz daha geniş sınırlarla Lidya topraklarından **Assuwa** adıyla bahsedilmesi, bu ismin Grekler'e eski Anadolu kültürlerinin